

Jan Żak

Badacz niezależny

janzak@poczta.onet.pl

ORCID: 0009-0004-9258-6463

Sprawozdanie z konferencji naukowej „Biblia w języku polskim w XX i XXI wieku. Historia – strategie translatorskie – język – edytorstwo – znaczenie”

Report from the Academic Conference “The Bible in Polish in the 20th and 21st Centuries: History – Translation Strategies – Language – Editing – Meaning”

W dniach 9–10 X 2025 r. we Wrocławiu odbyła się ogólnopolska konferencja naukowa „Biblia w języku polskim w XX i XXI wieku. Historia – strategie translatorskie – język – edytorstwo – znaczenie” poświęcona problematyce współczesnych przekładów Pisma Świętego na język polski. Organizatorem wydarzenia był Papieski Wydział Teologiczny we Wrocławiu przy współpracy Towarzystwa Biblijnego w Polsce, Wydawnictwa Pallottinum oraz spółki Święty Wojciech Dom Medialny. Konferencja została zorganizowana z okazji jubileuszu pierwszego wydania najważniejszych polskich przekładów Biblii w XX w. – 60-lecia Biblii Tysiąclecia oraz 50-lecia Biblii Warszawskiej i Biblii Poznańskiej. Spotkanie zgromadziło biblistów, teologów, językoznawców oraz badaczy przekładów z różnych ośrodków akademickich w Polsce.

Obrazy otworzył ks. dr hab. Rajmund Pietkiewicz, prof. PWT, gości powitał ks. prof. dr hab. Sławomir Stasiak, rektor PWT. Następnie głos zabrali przedstawiciele instytucji wydających Biblie jubilatki: ks. Krzysztof Biernat SAC, dyrektor Wydawnictwa Pallottinum, ks. Tomasz Siuda, prezes Zarządu spółki Święty Wojciech Dom Medialny oraz p. Jadwiga Zalisz, dyrektor generalny Towarzystwa Biblijnego w Polsce. Podczas otwarcia konferencji ks. Biernat zaprezentował tom pierwszy (studyjny) szóstego wydania Biblii Tysiąclecia, zawierający Pięćoksiąg.

Pierwszy dzień obrad miał charakter historyczno-analityczny. W referatach ukazano genezę najważniejszych inicjatyw translatorskich w XX w., ich zaplecze

instytucjonalne oraz kontekst religijno-społeczno-polityczny. Podkreślano, że przekłady powstawały w określonych uwarunkowaniach historycznych, które wpływały zarówno na proces redakcyjny, jak i na późniejszą recepcję tekstu. Wskazywano na znaczenie tradycji wcześniejszych przekładów, zwłaszcza dzieła ks. Jakuba Wujka, dla świadomości translatorskiej w XX wieku.

Większość referatów dotyczyła działalności Brytyjskiego i Zagranicznego Towarzystwa Biblijnego (BiZTB) w Warszawie/Towarzystwa Biblijnego w Polsce (Biblia Warszawska, Biblia Ekumeniczna) oraz Biblii Poznańskiej – czyli dwóch wydawnictw obchodzących złote jubileusze. W prezentacji Biblii Warszawskiej akcentowano jej znaczenie dla środowisk protestanckich, konsekwentne dążenie do możliwie ścisłego oddania sensu tekstu oryginalnego oraz poszukiwania równowagi między tradycyjnym polskim stylem biblijnym a współczesnym językiem polskim. Biblię Poznańską przedstawiono jako projekt o wyraźnym charakterze naukowym, nawiązującym do tzw. pierwszej Biblii Poznańskiej (rewizja Biblii Wujka z lat 1926–1932), wyposażony w rozbudowany aparat egzegetyczny i komentarz. Utrzymana dyscyplina czasowa pozwoliła na ciekawe dyskusje, uzupełniające i ubogacające treści referatów. Wiele miejsca poświęcono potrzebom rewizji XX-wiecznych tłumaczeń, zwłaszcza Biblii Warszawskiej (obecnie rozpoczynają się takie prace).

Pierwsza sesja, tzw. sesja świadków, moderowana przez ks. Pietkiewicza, obejmowała emisję nagrań świadectw osób zaangażowanych w powstawanie przekładów Biblii na język polski. Można było usłyszeć fragmenty wywiadu z o. prof. Augustynem Jankowskim OSB (zm. 2005; nagranie z 1999 r.), który przedstawił historię powstania Biblii Tysiąclecia, podkreślając znaczenie zespołowej pracy biblistów, trudności w uzgadnianiu terminologii i wpływ reformy liturgicznej Soboru Watykańskiego II. Ks. prof. Jan Kanty Pytel (zm. 2019; nagranie z 2015 r.) i prof. Irena Kwilecka (zm. 2022; nagranie z 2017 r.) opowiadali o genezie Biblii Poznańskiej, wskazując na jej naukowy charakter, bogaty aparat komentarzowy i rolę w formacji duchowieństwa. Kolejne nagrania dotyczyły pierwszych dyskusji nad przekładami dynamicznymi w Polsce, które toczyły się w środowisku BiZTB w Polsce na początku lat 70. XX wieku. W nagraniu z 1972 r. można było usłyszeć głos ks. prof. Wiktora Niemczyka (zm. 1980), bp. dr. Janusza Narzyńskiego (zm. 2020), Paula Ellingwortha, konsultora ds. tłumaczeń Zjednoczonych Towarzystw Biblijnych (zm. 2018), bp. prof. Andrzeja Wantuły (zm. 1976), ks. prof. Witolda Benedyktowicza (zm. 1997), ks. prof. Zachariasza Łyki (zm. 2008). W archiwalnym nagraniu wymienione wyżej osoby dyskutowały nad potrzebą tzw. dynamicznego przekładu Nowego Testamentu na język polski (ukazał się w BiZTB w 1991 r.) oraz nad wchodzącym w fazę produkcyjną projektem Biblii Warszawskiej. Sesję uzupełniły wypowiedzi

żyjących świadków powstawania i rozpowszechniania Biblii w języku polskim. W tej części głos zabrała Małgorzata Platajs, dyrektor Towarzystwa Biblijnego w Polsce w latach 2004–2019, która podzieliła się doświadczeniami związanymi z organizacją prac translatorskich, szczególnie Biblii Ekumenicznej („Moje doświadczenia z Biblią”). Ks. prof. Antoni Tronina (redaktor i tłumacz tzw. Biblii Edycji Świętego Pawła) podzielił się świadectwem prac nad Biblią Paulistów (współczesne nagranie video). Ks. prof. Waldemar Chrostowski („Jeszcze jeden przekład Pięcioksięgu Mojżesza – dlaczego?”) przedstawił motyw, które kierowały nim, gdy przygotowywał autorski przekład Pięcioksięgu. Ks. prof. Henryk Witczyk (KUL) opowiedział o trwających wciąż pracach nad szóstym wydaniem Biblii Tysiąclecia, o jej społecznym odbiorze, dokonał analizy wpływu „Tysiąclatki” na duchowość wiernych w ostatnich pięciu dekadach („Jak Biblia Tysiąclecia przeżyła 50 lat”). „Sesję świadków” zakończyła dyskusja.

Druga sesja tego dnia była poświęcona okresowi sprzed Soboru Watykańskiego II oraz Biblii Poznańskiej. Moderował ją ks. dr hab. Wojciech Węgrzyniak (UPJPII). Ks. mgr. lic. Marcin Januszkiewicz (doktorant PWT) omówił cechy przekładu Tanach Izaaka Cylkowa, zwracając uwagę na historię projektu, filologiczne wyzwania i zachowanie żydowskiego kolorytu tego tłumaczenia. Dr Andrzej Mrozek z Uniwersytetu Jagiellońskiego przedstawił międzywojenną inicjatywę rewizji przekładu ks. Jakuba Wujka (tzw. pierwsza Biblia Poznańska), podkreślając jej kontekst historyczny i różnego rodzaju ograniczenia. Dr hab. Łukasz Zakonnik, prof. Uniwersytetu Łódzkiego przeanalizował aspekty edytorskie wydań polskojęzycznych Biblii z pierwszej połowy XX wieku. Dr Andrzej Lang przybliżył dorobek translatorski ks. Eugeniusza Dąbrowskiego i jego wpływ na późniejsze projekty translatorskie. Zamknięciem sesji był referat ks. Pietkiewicza na temat historii i znaczenia Biblii Poznańskiej.

Trzecią sesję prowadził ks. prof. dr hab. Dariusz Kotecki, przewodniczący Stowarzyszenia Biblistów Polskich. Sesja skupiła się na wkładzie BiZTB w Warszawie/Towarzystwa Biblijnego w Polsce w polskie edytorstwo biblijne oraz kulturę biblijną w Polsce. Dr hab. Joanna Nalewajko-Kulikov (Instytut Historyczny PAN) przedstawiła politykę British Foreign Bible Society wobec przekładów Biblii na język polski. Ks. dr Jan Żak omówił historię i znaczenie Biblii Warszawskiej dla polskiego edytorstwa biblijnego oraz życia różnych wspólnot chrześcijańskich w Polsce. Prof. dr hab. Tomasz Lisowski (UAM) analizował polszczyznę Biblii Warszawskiej z 1975 r. pod kątem jej relacji do polskiej tradycji przekładu ksiąg świętych i współczesnego języka polskiego. Dr hab. Kalina Wojciechowska, prof. ChAT, podkreśliła potrzebę rewizji przekładu „Brytyjki”, prezentując i analizując opinie czytelników. Dr Krzysztof Jan Wojtyra (PWT) wygłosił referat o przekładzie

ekumenicznym, jego roli w dialogu międzywyznaniowym i znaczeniu dla polskiego edytorstwa biblijnego.

Wieczorny panel dyskusyjny „*Cruces Interpretum. Teksty biblijne trudne do tłumaczenia*”, moderowany przez Darię Detlaf, zgromadził dyskutantów: ks. Witczyka, ks. prof. dr hab. Mirosława Wróbla (KUL), ks. Węgrzyniaka oraz p. Wojciechowską. Dyskusja dotyczyła wyzwań hermeneutycznych i translatorskich. Panel był dostępny dla szerokiej publiczności, która brała udział w dyskusji. Podczas panelu miała miejsce promocja pierwszego tomu szóstego wydania Biblii Tysiąclecia.

W drugim dniu obrad szczególne miejsce zajęła refleksja nad Biblią Tysiąclecia obchodzącą 60-lecie istnienia. Podkreślano jej fundamentalne znaczenie dla duszpasterstwa Kościoła katolickiego w Polsce. Sporo miejsca poświęcono różnym koncepcjom tłumaczenia Biblii – od przekładów dosłownych po tzw. tłumaczenia dynamiczne. Zwracano uwagę także na rolę przypisów i komentarzy w procesie recepcji tekstu.

Drugi dzień obrad otworzyła sesja IV poświęcona Biblii Tysiąclecia oraz przekładom Romana Brandstaettera. Sesji przewodniczył ks. Wróbel. Prof. dr hab. Jerzy Brzozowski (Szkoła Główna Mikołaja Kopernika w Krakowie) zaprezentował własną analizę przypisów i komentarzy w Biblii Tysiąclecia. Ks. dr hab. Roman Bogacz, prof. UPJPII, zaprezentował historię Biblii Tysiąclecia w ostatnim dziesięcioleciu. Ks. dr hab. Marcin Kowalski, prof. KUL (nagranie video) przedstawił historię, organizację i postęp prac nad rewizją Nowego Testamentu do szóstego wydania Biblii Tysiąclecia. Dr Leszek Wanat z Uniwersytetu Przyrodniczego w Poznaniu i UPJPII wygłosił referat o cyfrowych edycjach Biblii Tysiąclecia i nowych formach oraz możliwościach użytkowania tekstu przez współczesnych odbiorców. Na zakończenie sesji dr hab. Anastazja Seul z Uniwersytetu Zielonogórskiego zapoznała uczestników z literaturoznawczymi aspektami przekładów biblijnych Romana Brandstaettera.

Sesję V moderował ks. dr hab. Adam Kubiś, prof. KUL. Referaty skupiły się głównie na problemach tzw. tłumaczeń dynamicznych i dosłownych. Dr Monika Szela-Badzińska oceniła język przygotowanego i wydanego przez BiZTB Nowego Testamentu (1991). Był to pierwszy przekład biblijny na język polski, który odwoływał się do zasady ekwiwalencji dynamicznej wypracowanej przez Eugene'a Nidę. Prelegentka zastanawiała się nad tym, czy jest to rzeczywiście tłumaczenie dynamiczne, czy tylko dokonano w nim uwspółcześnienia języka. Dr hab. Marek Piela (UJ), jeden z tłumaczy stosujących w swoich przekładach zasadę ekwiwalencji dynamicznej, pokazał elementy dynamiczne w tłumaczeniach, które wprost nie roszczą sobie pretensji do bycia „dynamicznymi”. Nieobecnego ks. dr. hab. Andrzeja Dragułę, prof. US, zastąpił dr Zdzisław Kapera z prelekcją

o tzw. Biblii qumrańskiej. Prof. dr hab. Michał Wojciechowski (Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego) podzielił się własnym doświadczeniem dosłownego tłumaczenia tekstów biblijnych. Na zakończenie dr Piotr Janulek (Akademia WSB w Dąbrowie Górniczej) zaprezentował analizę komunikacyjną Przekładu Nowego Świata. Przedstawił również aplikację mobilną służącą rozpowszechnianiu tego tłumaczenia. Po sesji miała miejsce dłuższa dyskusja.

Sesji VI przewodniczył ks. Bogacz. Obejmowała ona cztery referaty. Ks. Kubiś, redaktor naczelny serii Biblia Lubelska, omówił historię i perspektywy tej edycji oraz jej założenia metodologiczne. Ks. dr Mariusz Górny SSP (wydawnictwo Edycja Świętego Pawła w Częstochowie), który – jako przedstawiciel wydawnictwa – od wielu lat pracował nad tzw. Biblią Paulistów, przedstawił ten przekład Pisma Świętego, jego historię, język i aparat krytyczny oraz zaprezentował najnowsze edycje tego tłumaczenia, m.in. *Biblia⁺. Pismo Święte czytane metodą skrótów* (2025). Dr hab. Marcin Majewski, prof. UPJPII, autor przygotowywanego do druku komentarza do Księgi Koheleeta, zaprezentował historię przekładów tej księgi na język polski od XVI w. do czasów współczesnych. Z kolei dr hab. Piotr Goniszewski (Uniwersytet Szczeciński) podjął problem przekładów Księgi Koheleeta w dialogu międzyreligijnym.

Ostatnią (VII) sesję moderował ks. dr hab. Jan Klinkowski, prof. PWT. Wypełniła ją różnorodna tematyka związana z konkretnymi problemami z przekładem tekstu oraz z recepcją Biblii. Ks. dr hab. Andrzej Piwowar, prof. KUL, poświęcił swój referat problemom z tłumaczeniem strony biernej w Nowym Testamencie. Dr Paweł Plichta (UJ) wygłosił referat „(Anty)kultura biblijna w Polsce. Jak współczesne reinterpretacje Biblii tworzą dziedzictwo (anty)religijne”. Ks. dr Nikos Skuras z Niemiec zajął się trudnościami z tłumaczeniem zwrotu *mēdēn diakrinómenos*. Na zakończenie mgr Jerzy Prokopiuk (IMAS International) zaprezentował wyniki ogólnopolskich badań nad czytelnością Biblii w latach 2018–2024.

Symposium stało się ważną platformą wymiany myśli pomiędzy przedstawicielami różnych środowisk wyznaniowych i akademickich. Żywe dyskusje po referatach potwierdziły aktualność problematyki przekładów biblijnych oraz potrzebę dalszych badań nad historią i współczesnością polskiej translatoryki biblijnej oraz polskiego edytorstwa biblijnego. Zapowiedziano również możliwość publikacji pokonferencyjnej, która pozwoliłaby utrwalić i upowszechnić zaprezentowane wyniki badań. Materiały mają ukazać się jako osobny tom w wydawanej przez Pallottinum serii Biblia Polonorum. Suplementy.

Wrocławskie spotkanie ukazało bogactwo polskiej tradycji przekładowej oraz dynamikę współczesnych inicjatyw, a także znaczenie dialogu między środowiskami akademickimi i wyznaniowymi. Refleksja nad współczesnym

językiem Biblii po polsku okazała się nie tylko analizą tekstów, lecz także namysłem nad tożsamością religijną i kulturową współczesnego społeczeństwa.

JAN ŻAK (KS. DR) – prezbiter diecezji legnickiej, ukończył studia doktoranckie na Papieskim Wydziale Teologicznym we Wrocławiu i obronił pracę doktorską z tematyki Biblii Warszawskiej.